

UKRÁNIA

UKRÁN-MAGYAR KULTURÁLIS ÉS ♦ ♦ ♦ ♦ ♦
♦ ♦ ♦ ♦ ♦ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK SZEMLÉJE

SZERKESZTI

D^r. SZTRIPSZKY HIADOR

TARTALOM.

	Oldal
Dr. Salvisberg Pál :	
A lemergi ukrán egyetem, mint a kul- tura és béke keleti hástyája . . .	201
Podhradszky György :	
Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (IX.)	206
Az ukrán történelem átnézete (Vége) . . .	212
Sevcsenkó - Varga :	
A cseléd (Najmyčka)	216
Osteuropäische Zukunft (Ucrainica) . . .	223

1916. AUGUSZTUS HÓ.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, I., LÓGODI-UTCA 5.

INHALT.

	Seite
Dr. Paul Salvisberg: Die ukrainische Universität als Kultur- und Friedensbollwerk im Osten	201
Georg von Podbradzky: Ungarisch-ukrainische gesch. Verbindungen	206
Überblick der ukrainischen Geschichte (Schluß)	212
Schewtschenko—Varga: Die Dienstmagd (Najmyčka) . . .	216
Osteuropäische Zukunft (Ucrainica) . . .	223

UKRAINISCHE NACHRICHTEN

Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Preis per Nummer 10 Heller,
monatlich 40 Heller, vierteljähr-
lich K 1.20, ganzjährlich 4 K.

Herausgeber u. verantwortl. Redakteur:
WOLOD. BIBEROWYTSCH.
Redigiert vom Komitee des Bundes zur Be-
freiung der Ukraina.
Erscheinen 4- bis 6-mal monatlich.

VISZTNYK SZOJUZA VYZVOLENNJA UKRAINY

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina).

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Megjelenik hetenkint. ~~~~~ Egy évre 15 korona.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Lógodi-utca 5. szám Hirdetések egyezség szerint.	Előfizetési ára: EGESZ EVRE 16 kor. NEGYEDEVRE 5 .. Megjelenik havonként kétszer.
--	--

Dr. SALVISBERG PÁL.

**A lemergi ukrán egyetem,
mint a kultúrának és békének
bástyája a keleten.**

A fiatal, debreceni, magyar egyetem rövid idővel ezelőtt ahhoz a kiüntetéshez jutott, hogy jelvényeit, ezek között különösen a rektori és dékáni láncokat — királyi rendeletre — ellenségtől zsákmányolt fémanagból készíttethette el. Ime mily jellemző, felette értékes és korszerű idea. Micsoda kultúrtény volna azonban az, ha az ellenségtől visszafoglalt földön egy egész egyetemet ajándékoznának annak a népnek, amely hosszú, sötét századok óta, legszentebb javaitól megfosztva, siralmas állapotban tengett-lengett s amely a leghatásosabb eszközt nyerné ezzel régi kultúrvoltának visszanyeréséhez s újbóli talpraállásához.

A külön ukrán egyetem fölállítását elrendelő császári határozat már több, mint három éve fekszik illetékes helyen a végrehajtást várva. Igaz, hogy Ausztria belső viszonyai még meg nem állapodtak; viszont a világháború mindent felforgató eseményei kedvezőbb helyzetet teremtettek a föltételek számára is. A sokat vitatott főiskolai kérdésben a Lembergért együtt versengő Lengyelország közben két uralkodó szentesítésével nyithatta meg újból varsói, nemzeti egyetemét, sőt azonkívül müegyemet is kapott ajándékul. Vegyük még tekintetbe legrégebb kultúrvárosát, Krakkót, s látni fogjuk, hogy művelődési eszközökben most már rendkívül gazdag. Mily esztelen politika volna az tehát, ha az ukrán népet — melynek ép oly létjogosultsága van a napon, mint a lengyelnek s amely évszázadokon át megtartotta a maga erejében való hitét — a kultúra keresésében meggátolnák vagy csak akadályozni is merésznék.

Minden harsogó frázis nélkül leszögezhetjük azt a tényt, hogy a középponti hatalmak megkezdték fölszabadító munkájukat s a flamandokat és a lengyeleket történelmi jogaikhoz segítették vissza. Kétségtelenül nem fognak ezen az úton megállani, hiszen még jelentős érdekeik forognak itt a kockán. Igaz, hogy még mindig a kardé az utolsó és a döntő szó, de a német kancellárnak beszéde már valóságos programot nyújtott s eszerint mindazok a nemzetek, vagy országok, ame-

lyek ujáteremtéséről szónoklatában egyelőre hallgatni volt kénytelen, ugyanabban a politikai, gazdasági s kulturális fölszabadításban részesülnének, mint Kurland, Litvánia, Lengyelország. Az egyenlő elbánás-mód elve miatt tehát semmi esetre fordulhatna az elő, *hogy egy népet az orosz elnyomó alól fölszabadítva, azt másik nemzet járma alá vessék.*

Annál kevésbbé lehet erről szó, mivel köztudomású, hogy, amint az ukrán nép néhol a legújabb időkig, úgy az egykori Ukrania rendkívül sokat szenvedett valamikor a lengyel elnyomók uralma alatt. — Ebben a tekintetben még a muszka sem múlhatta fölül a lengyeleket. A Jagellók birodalmának ideája (a lengyel föld „történelmi határai-val”, a Keleti-tengertől a Fekete-tengerig) a legnagyobb ethnographiai és politikai lehetetlenségekbe ütköznék, úgy északon, mint délen. Ám ez a középponti hatalmak érdekeit is sértené; egyrészt a természetellenes geográfiai határok, másrészt pedig az örökös civakodás miatt, amely legvégül végzetessé is válhatnék.

Ha tehát a nagylengyel követelések, tekintettel a fenti körülményekre, a maguk egészében nem lesznek teljesíthetők, ez semmiesetre sem fogja még az ország „negyedik felosztását” jelenteni, amint azt Andrassy Gyula gróf hangoztatta, hanem inkább a lengyel birodalom föllállítását a ma egyedül lehetséges, reális módozatok szerint.

A lengyel kérdésben Ausztria nagyközönségének sincsen más véleménye. E tárgyban a galíciai viszonyok kitünő ismerőjétől, egy egyetemi tanártól, a következő levelet kaptam:

„A tragikus és tarthatatlan lengyel-ukrán viszonyoknak ismerői előtt — különös tekintettel azokra a szörnyűségekre, amelyeket a szerencsétlen országban a háború elején a lengyel ruszofilek követtek el az ukrán néppel szemben — kétségen kívül áll, hogy az Andrassy által javasolt tervezet szerinti Lengyelország nem bástyája volna a központi hatalmoknak, hanem *második Szerbiája*, amelyben a muszka fondorlat és rablásvagy játszana iszonytató szerepet.

A visszaállított Lengyelország, melyhez ukrán föld is kapcsolódna, új népek tragédiájának válna a színhelyévé, amelyben a moszkovita démon alkalomadtán újból magához ragadná a vezető szerepet. Ettől pedig úgy Ukrániának, mint a központi hatalmoknak érdekében óvakodni kell. *Csak annak a Lengyelországnak van létjogosultsága, mely nem terjeszkedik túl a maga ethnographiai határain.*”¹⁾

Ukrania jelentősége a középponti hatalmak oldalán ép oly nagy lesz, mint amilyen Oroszország oldalán volt. Az utóbbinak ez a föld a kenyér-, só-, érc-, szén- és fegyverkamarája. Ezenkívül itt 30 milliónyi népről van szó s így igazán csodálatos és kínos benyomást tesz ki, ha a hivatalos német körökben nincs még meg a kellő megértés az ukrán probléma óriási fontossága iránt. Ausztriában szintén — sajnos — még mindig elég erőseknek látszanak azok a áramlatok, melyek ellenesen helyeződnek szembe az ukrán mozgalommal. Előtérbe lépett

¹⁾ Más szemszögből kell nézni a közelnapok híradását Cholm vidékének Lengyelországhoz való csatolásáról. Ez minden valószínűség szerint csak átmeneti s tisztán katonai okokon alapuló intézkedés.

viszont az a struccpolitika is, mely a szerfölött kétes különbékét hangoztatta Oroszországgal az ukrán probléma teljes elejtésével.¹⁾

E sok nehézség ellenére az ukránok nem szűnnek meg dolgozni és agítani — szóval és írásban — a maguk érdekeiért; immáron ők is helyet kérnek a napon! Ne engedjük el fülünk mellett tehát az ő segélykiáltásait, melyek a főlzabadításért esengenek; ne engedjük magunkat — veszedelmünkre — hamis történelmi alapon nyugvó politikai követelésekkel félrevezettetni. Szükségünk van azokra az új utakra, melyek Kelet felé visznek, nemcsak gazdasági, de stratégiai okokból is.

Ha Ausztria nemzetiségeinek jogegyenlősége nem üres fikció csupán, úgy valóban megvalósítandók azok a gondolatok, amelyek Hohenlohe belügyminiszternek a lebergi, városi tanács előtt legutóbb mondott beszédében rejlettek. A figyelemreméltó rész a következőkép szól:

„Ausztriában, mint kifejezetten nemzetiségi államban, fenn kell állnia annak a belátásnak, mely az egész érdekeit egységesen veszi figyelembe, de emellett valamennyi népfaj nemzeti egyénisége és jogai is föltétlenül megóvandók. Aki nem ragaszkodnék ehhez az alapvető gondolathoz, nem igen számíthatna többé az állam támogatására, illetőleg védelmére“.

Azokon a konferenciákon, amelyeken az oroszok által elpusztított Galicia újjáépítéséről tanácskoztak, ismételve hangsúlyozták, hogy az ukrán nép jogos kívánságait „a legnagyobb részrehajlatlansággal fogják megvizsgálni és figyelembe venni.“

Ezek a kívánalmak pedig reálpolitikai szempontból amily jogosak, ép oly szerények is. Mindenekelőtt Galicia kettéválasztását tartalmazzák; egy nyugati lengyel s egy keleti ukrán félre. Ez sem új dolog, mert az osztrák kormány már 1847—1850. között meg akarta valószínűsíteni; sajnos, V. Ferdinánd 1849. június 19.-én aláírt ebbeli rendelete, mint annyi sok más, csupán frott malaszt maradt.

Továbbá azt kívánják az ukránok, hogy Keletgaliciát Bukovinával egyesítsék s ehhez az új tartományhoz csatolják majd az ellenségtől elvett területeket, melyek lakói ukrán nemzetiségűek. (Cholm vidék, Volhynia, Podolia, stb.) Ezt az ekkép s újonnan kialakult terület-komplexumot, amennyiben annak nagysága nem mulná fölül a mai Galiciáét, mint új tartományt csatolják Ausztriához; amennyiben nagyobb kiterjedésű lenne, meggondolandó volna, nem lenne-e célszerűbb oly ukrán állam alakítása, mely a legszorosabban kapcsolódnék Ausztria-Magyarországhoz.

Az ukránok ezen dinasztikus álláspontja nem mai keletű, ezt még a lengyel forradalom évében, 1864-ben hozták nyilvánosságra, még pedig nem csak az osztrák, hanem az orosz ukránok is. És valóban az ukrán népet igazi szabadsághoz juttatni csak egységes nemzetiségű tartomány megteremtésével lehetne, amelyben — természetesen a kisebb néptöredékek jogainak figyelembevételével — teljes és tökéletes

¹⁾ Ez a felfogás azóta — szerencsésen — hitelét veszítette.

(Ford.)

nemzeti autonómiát nyerne; kulturális sajátosságainak és belső erőinek kifejlesztésével így válnék hatásos védőbástyájává a monarchiának, melynek teljes biztonságot nyújtana keleti irányban.

Lojális érzelmeiktől vezettetve számítanak az ukránok a monarchiára ügyük felkarolásában s attól az alaptörvénytől, mely Ausztria népeinek egyforma politikai, gazdasági s kulturális jogokat biztosít, várják az ő igényeik kielégítését.

Am a tudás: hatalom s mivel a közműveltség, valamint a fölvilágosodottság egy modern állami szervezetben elengedhetetlen valami immáron, elsősorban a nekik rég odaigért egyetemet követelik Lemberg városában, amely az ő történelmileg kijelölt fővárosuk.

Az önálló egyetem problémája — ahogy azt az ukrán nép vezetői hangsúlyozzák — egyike az ő legfontosabb létkérdéseiknek, amelynek megoldása nemcsak kulturális, hanem nemzetpolitikai jelentőségű is volna. E földnek a XVI. és XVII. században voltak már saját főiskolái s szomorú dolog, hogy egy oly állam területén kell ma harcot folytatni az egyetemért, melynek politikai alaptörvényei és érdekei e tekintetben teljes összhangban vannak az ukrán követelményekkel. Oroszországban, ahol a nép legnagyobb része él egyelőre, semmi kilátás sincs a kulturális jogok megszerzésére, mert az orosz kormány a nép művelődésében a maga önző céljainak végzetes veszedelmét látja. Ezek az aggodalmak különösen abban az esetben bántják, ha ez a birodalom határain kívül történik. Az a gyalázatos gondolat és szándék vezette tehát elsősorban Oroszországot arra az útra, amelyen a monarchiát — tervszerűleg létrehozott ok alapján — az adott pillanatban megtámadhatta, hogy az ukrán nemzeti élet tűzhelyét megsemmisítse és így az ukrán egyetem már-már létrejött fölállítását megakadályozza. — Összeköttetésben állott ez a gondolat azokkal az őszinte fáradozásokkal is, amelyek a béke főtartására irányultak a monarchia részéről a muszka birodalom ellenében. Másrészt a muszka szomszéd érzékenységét kimélő politikának tulajdonítható, hogy Ausztria késlekedett az ukrán egyetemnek — a legmagasabb helyen rég elrendelt — fölállításával, bár jogos és szükséges voltáról meg voltak győződve az illetékes körök. Ma a kíméletet parancsoló tekintetek elstek, sőt a régiekkel ellentétesek léptek azok helyére.

A mai viszonyok keretében ezen egyetemnek az 1784-ik évből származó eredeti jozefinus karakterére bukkanunk rá, hiszen II. József az ország kulturális érdekeinek ápolására alapította a főiskolát, mint az új eszmék előharcosát. I. Ferenc, aki két évi szünetelés után 1817-ben hívta új életre az egyetemet, ugyancsak Galicia kulturális szükségleteinek kielégítését hangoztatta alapítólevelében. Am e szükségletek ma a legérezhetőbben léptek előtérbe s azon kötelességünk mellett, hogy a földhözragadt népnek felette megbecsült birtokállományát biztosítani tudjuk, a legnagyobb gonddal kell ezt a politikai és kulturális védőbástyát megteremtőnk, hogy egykor fedje, illetőleg előkészítse a mi vezető útunkat keleti irányban. Abszolút megbízhatósága legyen főkövetelményünk: minél élesebb az érdekellentét ez ügyben az ukránok és az oroszok között, annál megingathatatlanabb lesz az egyetem mindenkoron!

A lebergi ukrán egyetem fölállításával, — mintahogy az „Ukrainische Korrespondenz Blatt” (Wien 1916, III. 25.) igen helyesen jegyzi meg — az ukrán nemzet kulturális függetlensége az egész világ előtt dokumentálva lesz s az intézmény nemcsak a galíciai ukránoknak, hanem az oroszországiaknak is szellemi középpontjává válik. Az egyetem berendezésének sem tárgyi, sem szellemi akadályok útjában nem állanak: a jogi fakultás teljessé tétele rég elő van készítve s a filozófiai meg egyelőre idegen erők — elsősorban osztrák-németek¹⁾ — egészítenék ki a varsói egyetem mintájára; nincs más hátra tehát, mint az egyetem azonnali megnyitása. A „Nemzeti Ház” (Narodnyj Dom) mesés kereteket nyújt erre a célra s a tudós világ által sokra becsült és értékelt Nemzeti Múzeum a maga különösen pompás ethnographiai gyűjteményével alapját szolgáltathatja a különféle egyetemi intézeteknek és szemináriumoknak. A specifikus ukrán könyvtár összeállítására pedig tavaly óta nemzetközi gyűjtés van folyamatban.

Történnék még ugyan egyes kísérletek arra nézve, hogy a kényyszerítő szükségparancsolta egyetem-fölállítást helyileg megakadályozzák, időben elodázzák, azonban mindez hiába; ahogy a főiskola azonnali megteremtését követelik az események, ép úgy csak az ó-ukrán Lemberg kaphatja meg azt ugyanazon méltányosság alapján, mint ahogy az a varsói lengyel egyetemnél történt.

Az a felfogás, mely Csernovicnak szeretné juttatni az egyetemet — s amelyről úgyszólván csak bizonyos körök beszélnek — teljesen helytelen irányba tereli az ügyet, mert hiszen a bukovinai város a német kultúrának a határerőssége s volt is, marad is német.

Ha azonban Csernovic dicsőséggel koszorúzott munkájában a jövőben még Varsó és Lemberg is osztozni fognak, — mindegyik saját népének becsületére és hasznára s egymással nemes versenyre kelve — akkor a központi hatalmak keleti, szellemi várháromszögét képezik majd s akkor az orosz befolyás sötéttségét a népek tavaszának napfénye fogja eloszlatni. Így jutnak igazi érvényre Altheidelberg dalosának prófétai ihlettségű s a múzsákat hívó szavai, amelyeket a csernovici egyetem fölállításakor, 1875-ben, alkalmaztak jelígének:

„A múzsák a hajnal fénye;
A sötétség kárt okoz itt.
Hozom a fényt, elűzzük már
A — Kárpátok farkasait.”

Fordította: *Podhradzsky György.*

¹⁾ Tudtunkkal magyar tudósok is ki lettek szemelve. (Ford.)

PODHRADSKY GYÖRGY.

Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.

VIII.

Folytatás.

Tudjuk, hogy Szvjatoszlávval, a kievi nagyfejedelemmel szövetséget is kötött,¹⁾ de számtásaikat egyrészt Rurik, másrészt a kievi metropolita húzta keresztül. Hozzájárult még ehhez Szvjatoszláv energiátlansága s Vszevolod közbelépése.

A halicsi kérdés véglegesen a lengyelek és magyarok közt létrejött békében oldódott meg. A kiegyezést elsősorban a lengyelek keresték, akik beismerték, hogy nagy erőt jelent a magyar hatalom; viszont III. Béla is tisztában volt azzal, hogy annyi ellenséggel szemben még diplomáciai téren sem veheti föl eredményesen a küzdelmet. A lengyelek és a magyarok szövetséget kötöttek, amelynek értelmében egymást támogatni is voltak kötelesek; de III. Béla átengedte Halicsot Vladimírnak s bár mindvégig élt a „Halics királya” címmel, lemondott az ország tényleges birtoklásáról.

Vladimír halála után (1198) Halics elvesztette önállóságát. Ladoméria nagyravágyó fejedelme, Román, volt az, aki rátette kezét az elárvult országra s azt Ladomériával egyesítette. Románnak e tekintetben könnyű dolga volt; rokoni viszonyban ál-

lott felesége révén azokkal, akiket ezen ország sorsa leginkább érdekelhetett. Ez a két szomszéd pedig Endre magyar herceg és a lengyel fejedelem, Ljeskó volt. Ezek a rokoni kötelékek a magyar-lengyel-ukrán-halicsi viszonyokra is kihatással lehettek általában. Azonkívül Endre megesküdött Románnak, hogy úgy őt, mint utódait védelmezni és segíteni fogja. Ez abból a figyelemzetetésből tűnik ki, amellyel már mint magyar királyt, Ljeskó illette Endrét. Persze ennek az eskünek fontos előzményei kellett, hogy legyenek; mélyreható politikai és közgazdasági érdekek lebeghettek itt a szőnyegen. Román tehát ebben a politikai államcsínyben (nevezzük így) bizvást, sőt föltétlenül számíthatott rokonainak legalább is erkölcsi támogatására, ha nem a fegyveres segédkezésre is; ez annál valószínűbb, mert ő viszont az Imre és Endre közötti testvérharcokban például, úgy látszik, határozottan Endre mellé állott. Ezt nemcsak a fentebb említett eskü valószínűsíti, hanem még az a körülmény is, hogy a fejedelmi testvéreket békítgető pápai legátus egy időben a lengyel udvarban is járt, ahonnan a szálak egyenesen Román udvarába vezethettek.

¹⁾ III. Béla.

IX.

II. Endre halicsi politikája és Dániel fejedelem. Halics II. Endre fiának, Kálmánnak uralma alá kerül.

Román nem sokáig ült a halicsi trónon. — 1205-ben csatát vívott a lengyelekkel s ekkor elesett. Két kis fia maradt, Dániel és Vaszilkó; Dániel, az idősebb, mindössze négy éves volt. A prédára éhes szomszédok persze egyszerre megrohanták országát s a szép fejlődésnek indult fejedelemséget alapjaiban meggingatták. Rurik nagyfejedelem a kolostori életet is ott hagyta, csakhogy Halicsba sietessen s az uralmat magához ragadja. Számítását azonban keresztülhúzta az özvegy, Dániel anyja, aki II. Endre királyunkhoz fordult segítségért. A gyermek Dánielt Szanokban mutatták be a királynak, aki elhatározta, hogy atyailag fogja őt megvédeni mindenki ellenében. Rurik meg sem próbálta, hogy felvegye a küzdelmet, hanem szépen kivonult az országból. Endre erős testőrsereget hagyott hátra a kis Dániel védelmére, viszont más, magyar csapatok a legkiválóbb erősségeket szállották meg s helyreállították a rendet és a közbiztonságot. Ezzel egyidejűleg II. Endre fölvette a halicsi király cím mellé a ladomériaait is. (Érdekesség szempontjából ide iktathatjuk legfontosabb okmányunknak, az arany bullának (1222) bevezető sorait: *In nomine sancte trinitatis et individue unitatis. Andreas dei gracia Hungarie, Dalmacie, Chroacie, Rame, Seruie, Galicie, Ladome-ri-que rex in perpetuum.* Eredeti helyesírással.)

Dániel nem sokáig élvezhette a nyugalmat, mivel úgy a lengyelek, mint az ukrán fejedelmek részéről támadásoknak volt kitéve; ezenkívül saját alattvalói is nyugtalankodtak, hiszen tulajdonkép idegen — magyar — uralom alatt éltek *de facto*. — Ezért Ihornak (az ismert éposz főhősének) és feleségének, Os-momysl Jaroszláv leányának, két fiát hívták be az országba, Volodomirt és Románt, akik elől az özvegynek menekülnie kellett. Endre egyezkedni próbált, aminek értelmében az özvegy és Dániel legalább Ladomért megtarthatták volna, ez azonban nem vezetett eredményre. Ljeskó, lengyel fejedelem udvara volt az, ahol az özvegy két gyermekével először megpihenhetett. Ljeskó közbenjárt II. Endrénél Dániel érdekében. „Te mindig barátja voltál atyjának, én elfelejtettem az ellenségeskedést közöttem és Román között; fogadjuk védelmünkbe a száműzött hontalano-kat s helyezzük őket vissza jogos és törvényes örökségükbe,” (Lázár: i. m. I. 275.), üzenté Ljeskó II. Endrének. — Endrét csakugyan foglalkoztatta Dániel sorsa. Megfordult benne az a gondolat is, hogy lányával összeházasítja s így szorosabbra fűzi a köteléket Halics és Magyarország között. Mondhatjuk úgy, hogy magyar imperiális politika volt az, mely Endrének vezérfonálul szolgált a halicsi kérdésben.

Kezdetben Volodimir nagy

összegű pénzzel úgy Endrét, mint Ljeskót rábírtá arra, hogy nyugton hagyják Halics birtokában; ez azonban nem tartott soká. A két fivér csakhamar összeveszett az uralom fölött. Román Volodimir elől Magyarországra futott s II. Endre fegyveres erejével ült vissza a halicsi trónra. A szeszélyes Endre megfélekezett Dánielről, Ljeskó sem emelte föl szavát érdekében. Úgy a lengyel, mint a magyar politika tulajdon érdekei után indult s Halicsban anarkia ütötte fel fejét. Emellett a magyar befolyás állandóan erős volt; ennek segítségével ért el eredményt Román s ennek köszönhette egyideig Sándor, Misztiszlávicz Vszevolod fia is, hogy halicsi fejedelemnek volt kijelölve. II. Endre azonban szorosabban akarta Magyarországhoz fűzni Halicsot s erre a célra Román és Sándor nem voltak megfelelő emberek. Ezért jónak látta, hogy nagy haderőt küldjön Halics elfoglalására Korláfia Benedek, erdélyi vajda vezérlete alatt. Benedek Románt fogságba vetette s Magyarországra küldte, maga pedig hozzálatott, hogy az ország viszonyait rendbe hozza. Csakhogy Benedek kormányzása egyáltalában nem volt áldásthözó. — A vajda botrányt botrányra halmozott s bár világhíres szép felesége volt, a spanyol Tota, nem szunt meg bujaságával üldözni mindazon nőket, akiket a véletlen útjába hozott. A krónikás szavai szerint úgy garázdálkodott, mint az Antikrisztus. A békés polgárokat meg a közhivatalnokokat pedig a legkegyetlenebb módon üldözte, különösen akkor, ha vagyonuk, vagy szép feleségük, hűgük, lányuk is volt. Ti-

moteosz bojár, akit könyvesnek is neveztek, nyiltan fölszólat a magyar kormányzó és helytartó zsarnoksága ellen, de célt nem ért, söt szöknie kellett az üldözések elől. A nép elkeseredése azonban mind nagyobb lett s volt közöttük olyan, ki már lázadásra is bujtogatott. Az első ezek között a néma Misztiszláv volt. Az erős, magyar őrségek azonban résen állottak s Misztiszláv célhoz nem ért.

Eközben Románnak sikerült Magyarországból megszöknie s miután Volodimírral is kibékült, hozzálatott hazája felszabadításához. A halicsi nép tömegesen tödult zászlaik alá. Benedek nem tudott a hatalmas seregnek elmentállni s ezért jobbnak találta a visszavonulást. A magyarság a Kárpátok aljába húzódotott vizsgálta, mire a béke és a rend Halicsban helyreállott. Román, Volodimir és a harmadik fivér, Szvjatoszláv, megosztottak a viszszenyert országban: Volodimir, mint a legidősebb, Halicsot kapta, Román Szvenigorodban székelte s Szvjatoszláv Peremysl és környékéhez jutott. Am a három fivér kiismerte a nép ingatagságát s tudták, hogy uralmuk az ő ragaszkodásukon s mondjuk, nemzeti érzésükön nem épülhet föl egyedül; fontosabb tehát rájuk nézve a leghatalmasabb szomszéd, a magyar jóakarata. Ép ezért Volodimir fiát gazdag ajándékokkal II. Endre királyunkhoz küldte, aki erre le is csillapodott; valószínű ugyan, hogy különben sem volt olyan helyzetben, hogy a halicsi állapotokat a saját javára megváltoztathatta volna.

Ihor fiai azonban önkényuralmat teremtettek saját országuk-

ban. Minden alapos ok nélkül üldözték a legelőkelőbb és legbefolyásosabb bojárokat s összefogdosva őket, közülük vagy ötszázat megölettek. Aki tehette, erre II. Endréhez menekült, közöttük a szerfözlött tekintélyes Volodiszláv is, akinek pedig Volodimir jóformán trónját köszönhette. Volodiszláv a magyar királyt mindenről bőven értesítette s arra kérte, hogy sereget vezetve az országba, Dánielt ültesse vissza arra a trónra, amely már ősei után is megilleti. — II. Endre örült a tervnek, mert így, ha már magáénak nem mondhatta Halicsot, legalább fenhatóságot gyakorolhatott fölötte. — Volodiszlávnak tekintélyes sereget bocsátott rendelkezésére e célból, melynek vezére Pat nádor volt. Pat nádort egy csomó magyar úr és vitéz kísérte ebben a hadi vállalatban. Ezek közt voltak Győrefia Péter, Bánk bán, Mika, Tiborc ispán, Marcel országbíró és mások. A sereggel volt a tíz éves Dániel is. A Halicsba nyomult magyar sereget minden oldalról üdvözölte a nép és szabadítóként fogadta. A magyarok először Peremysl várát szállották meg, amelyben Szvjatoszláv uralkodott. Volodiszláv bojár a város alá ment s hangos szóval emlékeztette a benlakókat arra a kegyetlenségre, amellyel Ihor fiai sanyargatták a polgárokat. A lázítás hálás talajra hullt. A város lakói Szvjatoszláv ellen fordultak; majd fogságba vetették, a várost meg föladták. Szvenigorodnál már keményebb ellentállásra talált a sereg. Ez Román székhelye volt. A kisebb ukrán fejedelmek (Belzben, Pereszopnicában, Lodomériában) s a lengyelek a magyarok mellé

állottak. Ezzel szemben Románt a polovecek (kúnok) segítették. A szvenigorodi összecsapás hosszabb ideig tartott, de végül a magyarok győztek. Román Ukrania belsejébe szeretett volna menekülni, de szándékán rajta vesztett, elfogták. Hátra volt még a harmadik fivér, Volodimir.

Ez a küzdelmet meg sem kísérelte, hanem belső Ukániába futott. Fia hiába próbálta föltartani a magyar haderőt. Pat nádor diadallal vitte be Halicsba a kis Danilót (Dánielt) s ott a legnagyobb fény kifejtése mellett fejedelemmé koronáztatta a boldogságos Szűz egyházában. Magyar főurak s Halics és Lodoméria ukrán bojárai, élükön Volodiszlávval, alkották Dániel szűkebb környezetét. A halicsiak pedig kezükbe kaparintva Románt és Szvjatoszlávot, mindkettőt felakasztották.

Dániel azonban nem tudott a belviszályokkal megküzdeni s alatta a magyar befolyás is erősödött; az utóbbit a nép szívesen fogadta, de a főurak egy része nem s ez sok bajnak lett még a kútforrása. A bojárok s éppen Volodiszláv csakhamar kiragadták a hatalmat a gyermek-király kezéből (ill. az özvegy anyából, aki helyette kormányzott magyar és hű ukrán tanácsadói segítségével) s anyját is elkergették mellőle. II. Endre ebbe belenyugodni nem tudott s ezért 1212-ben nagy sereggel indult útnak, hogy a gyermek trónját megszilárdítsa s rendet teremtsen Halicsban. Első dolga az volt, hogy visszahívatta Dániel anyját; azután megkínozta a vezető bojárokat, Fülöpöt, Szudiszlávot és Volodiszlávot. Szudiszláv megvesztegette Endrét egy

csomó arannyal s Volodiszláv is meg akarta ezt tenni; azonban Endre nem hajlott erre, sőt bilincsekbe verve Magyarországra küldte.

Novgorod fejedelme, az ukrán Misztiszláv, azonban nem jó szemmel nézte a magyarok fenhatóságát Halicsban s arra készüldött, hogy kiverje őket. — Összehívta e célból a novgorodiakat az úgynevezett Jaroszláv udvarba s ott tudtára adta nekik, hogy „a híres, halicsi fejedelemségben idegenek garázdálkodnak, nekem szándékom őket onnan elűzni.” A polgárok mindenféleképp le akarták beszélni erről a veszedelmes terről, ámde Misztiszláv hajthatatlan maradt. Ezután Kyjivbe indult, hogy a szükséges intézkedéseket tegye. Misztiszláv becsületbeli kötelességének tartotta azt, hogy Halicsot megszabadítsa a magyar befolyástól s visszaadja teljesen az ukránságnak, amelyhez úgy geográfiai helyzeténél, mint népességi viszonyainál fogva tartozott. Fegyveres erővel még sem tudott föllépni akkor, mikor maguk a halicsiak is hozzáfolyamodtak s maga helyett névrokonát, a trónkövetelő „néma” Misztiszlávot ajánlotta, aki a szomszédos Pereszopnicának volt a fejedelme. A néma Misztiszláv föllépésének az volt a következménye, hogy Dániel anyjával együtt újból menekülni kényszerült. Megjegyezzük, hogy Misztiszláv főleg a megbüntetett Volodiszláv fivéreinek ösztönzésére jött be.

II. Endre, mint már annyiszor, most sem hagyta annyiban a dolgot. Elhatározta, hogy a gyermeket visszaülteti a trónra; e cél érdekében megbocsátott a

fogságban sínylődő Volodiszlávnak is s előre küldte az országba. A királyt személyes megjelenésében Gertrud megöletése akadályozta meg; a hírre gyorsan visszafordult, előbb azonban Volodiszlávval megegyezett a halicsi kérdést illetőleg.

Volodiszláv, a nagyravágyó bojár, érkezettnek látta az időt arra, hogy féktelen hatalomvágyát kielégíthesse. Ép ezért rávette a megszorult Endrét, hogy őt jelölje ki Halics kormányzására; szerinte ott erős kézre lesz szükség, már pedig annak híjával van a gyöngé Daniló. Endrét a magyarországi események nagyon nyugtalanították s így nem soká habozhatott; beleegyezett Volodiszláv uralkodásába, de főhatósági jogait fentartotta. A gőgös bojár elérte célját, magyar hadak segítségével Halics urának jelentette ki magát s mindenkitől föltétlen meghódolást és vak engedelmességet kívánt. A néma Misztiszlávot egykettőre Pereszopnicába kergette vissza. Ki kell emelnünk, hogy Halics magyar tartomány lett alatta. — Dániel és a lengyelek hiába tiltakoztak, sőt Dánielnek anyjával együtt Ljeskó udvarába kellett mennie.

Volodiszláv uralma azonban csakhamar megingott. A bojárok nem tudták elviselni azt a gondolatot, hogy közülük való üljön a trónon; azonkívül a lengyelek is ki akarták verni Halicsból, de ez nem sikerült nekik. Ljeskó azért szerzett valamit Dánielnek Lodomériában. II. Endre Volodiszláv segítségére indult, de Ljeskó csakhamar magához kapcsolta a magyar királyt kedvező ajánlatával. — Azt tanácsolta ugyanis II. Endrének, hogy tegye

meg fiát, a hat éves Kálmánt Halics uralkodójává s egyúttal jegyeztesse el az ő leányával, a három esztendőös Saloméval, így aztán létre jöhet a béke a lengyelek és a magyarok között.

II. Endrének megtetszett ez a terv. A két fejedelem a Szepességben jött össze, itt elsimították a kontroverziákat a halicsi kérdésre vonatkozólag s a szövetséget esküvel erősítették meg. A békének főleg Pakoszláv és Lestisz lengyel vajdák és a Romanovcok barátai voltak a közvetítői. Az egyezség értelmében Ladomé a Romanovcoknak jutott, Halicsot Kálmán herceg kapta; a Peremysl és Lubacsov közti ukrán föld, valamint a mai Cholm-vidék a lengyeleknek jutott osztályrészül. Lubacsovot magát Pakoszláv nyerte fáradságának és közvetítésének jutalmául. A magyar király címe „Halics és Ladoréria királya” tényleges birtoklásra alapuló s a kötött szerződésből folyó hűbéri jogcím volt, amint az a II. Endrének III. Ince pápához írott leveléből is kiténik: „Galiciae populus et principes nostrae ditioni subjecti.”

A szerződés létrejötte után magyar csapatok behatoltak Halicsba, csakhamar kézrekerítették Volodiszlávot, aki börtönbe vetve fogságban halt meg. A halicsiak meg fejedelmükké fogadták a gyermek Kálmánt, sőt a magyar érzelmű bojárok hajlandók voltak a katolikus vallást is fölvenni a görög ritus megtartása mellett. Az egyházi unió végtelenül fontos lett volna — amint ezt Pauler helyesen kiemeli — mindkét nemzetre nézve; ez nemcsak egyházi, de kulturális, sőt állandó politikai

összekapcsolódást is jelenthetett volna. A becsvágyó római pápa, III. Ince, nagy reményeket fűzött szintén ehhez a szellemi térfoglaláshoz, hódításhoz. Már jóval Endre levele előtt legátust küldött e célból Halicsba s az ukránóság egy része rokonszenvezett is a katolizáló törekvésekkel. Amint azonban a magyar fegyveres erő igénybevételével erőszakosan, majd tüzzel-vassal indult meg a térítés munkája, a katolicizmus elvesztette népszerűségét s a nép lázongani kezdett. Karamsin nagyorosz és pravoszláv egyházi szempontból vizsgálja ezt a kérdést hatalmas munkájában s azt állítja, hogy ez volt a főoka a magyar uralom gyors letűnésének Halicsban; mi tudjuk, hogy az áttérítés jelentéktelen epizód volt csupán, mert itt sokkal nagyobb erők és hatalmi érdekek (lengyel, magyar, ukrán, német) ütköztek össze. — Abban van igaza csupán, hogy jobb mértékkel és nagyobb igazságérzettel kellett volna kormányozni az ukrán népet. Tegyük még hozzá, hogy a nép jólétén munkálkodva s az egész népre támaszkodva biztosabb lett volna a magyar uralom, mint a haszonleső s elsősorban anyagi s hatalmi érdekeik után induló bojárok egy részének szövetségében.

Tény, hogy Kálmán királyunk nem erőszakolta még a katolicizmust Halicsban, sőt intézkedett az ortodoxia védelméről. Rendeleit tehát egy évszázadon át tiszteletben tartotta a magyarság, mert csak II. Endre volt az, aki hirtelen, minden fokozatos áthasonítás nélkül akarta katolikusá tenni a népet. Így lesz érthető annak ellenszégülése.

Az ukrán történelem átnézete.¹⁾

Harcok Moszkvával egy évszázadon át.

A kievi metropolita aggodalmai a perejaszlavi szerződéssel szemben nem voltak minden alap nélkül valók. Már maga Alexej cár, tehát az egyik szerződő fél, megszegte azt azzal, hogy Chmelnickij háta mögött a szomszéd államokkal oly terveket kovácsolt, amelyek Ukránia állami szuverenitását a legnagyobb mértékben veszélyeztették volna. Chmelnickij erre becsületesebb barátok után nézett, a halál azonban bevágta szándékait. Utódja, Vihovszkij, törésre vitte a dolgot Moszkvával szemben s a lengyelekkel kötött szövetséget. Ennek folyományaként Ukránia, mint más államokkal egyenrangú nagyfejedelem-ség, önálló hadsereget állított föl, pénzt veretett, atamánt választott s a lengyel királyt nagyfejedelemnek ismerte el. Az ellene küldött muszka sereget Vihovszkij Konotopnál rettenetesen megverte. A jó világ azonban nem sokáig tartott. Az ukrán és lengyel nép bizalmatlanságát egymással szemben a legügyesebb diplomácia sem tudta áthidalni. Ez az úgynevezett hadjaci unió tehát csakhamar elvesztette népszerűségét. Ukrániában nagy zavarok támadnak, amelyeknek a szerencsétlen föld Moszkva és Lengyelország közti felosztása vet véget az 1667-ik évben. Az ország nyugati részét a Dnyeper jobbpartjáig a lengyel királysághoz, a keleti felét meg a muszka birodalomhoz csatolták. Egy későbbi szerződésben nyugati Ukrániának egy részét Törökországnak engedték át, de a Dnyeper és a Dnyeszter között hatalmas területet nyilvánítottak egyúttal semleges földnek, amely jóformán elnéptelenedett.

Ez az utolsó ténykedés fagyasztotta el végleg azok reményeit, akik Ukránia mindkét részének egyesülésében bízakodtak. Az országnak ettől kezdve két hetmánja volt. A lengyelekkel egyesült nyugati Ukrániát Dorosenkó Péter lett. Ez tündöklő harcossá volt az egységes és oszthatatlan, független Ukránia megteremtésének és a török szultán protektorátusává tette az országot, hogy azt „Peremyselig és Samborig föl szabadítsa”. Szerencsés háborúskodás után mégis a cár kezébe esett, aki, mint vajdát, száműzetésbe küldte. Nem ily „kímélettel” bántak el már keleti Ukránia szabadság-harcosaival. Dorosenkó kortársát, a keleti vidék hetmánját, Mnohohrisnijt, törbecsálták és Szibériába deportálták. Ugyancsak az ő megválasztásánál kötötte ki Moszkva egyoldalúlag azt is, hogy ezentúl az atamánnak idegen államok követeit fogadni nem lesz többé joga. Dorosenkó sorsában Szamijlovics nevű utóda is osztozott, fiát pedig már mint lázítót halálra ítélték. A kozákokat módfelett fölháborították ezek a lörvénytelenségek és erőszakoskodások. Elégületlenségüket a hatalom azzal próbálta ellensúlyozni, hogy egyrészt följobbvalóik között az egyenetlenség magvát hintette el, másrészt meg minden új atamánválasztásnál megcsorbitotta — ha mindjárt kis

¹⁾ Az első közlemény az ápr. 15.-iki 5—6. számban jelent meg.

mértékben is — azokat a jogokat, amelyeket számukra a perejaszlávi szerződés biztosított. Mindebből kifolyólag Ukrania lassan, szinte észrevétlenül, a közönséges tartomány színvonalára süllyedt. Mnohohrisnij választásánál a Moszkva és Ukrania között létrejött megállapodás még megfelelt, a nemzetközi szabályok szerint is, teljesen a szerződés formájának. Utódjai már nem folyhattak be a külügyi politika intézésébe. Az országban a züllesztés munkáját Moszkva azzal segítette elő, hogy saját kreaturáit emelte be a legfontosabb pozíciókba s az ukrán nemzet alávetésének munkáját azzal koronázta, hogy a nemzeti egyházat a moszkvai patriárcha joghatósága alá parancsolta.

Az ország folytatólagos alávetésének, meghódításának munkája Mazeppa Iván hetmánsága alatt sem szünetelt. A lobogó lánggal égő hazaszeretet fenkölt képviselőjének, a nagy hazafinak és kiváló politikusnak hosszú éveken át nagy keserűséggel kellett eltűrnie és látnia azt, hogy hullanak le lassan aombok Ukrania autonomiájának s az ukrán szabadságtörekvéseknek egykor viruló fájáról s várnia kellett az alkalmas pillanatra, hogy mindezt megakadályozza. A sors tragédiája folytán azonban szándéka sohasem mehetett teljeseésbe, hiszen közismert dolog, hogy a XII. Károly, svéd királlyal szövetekezett ukránokat a poltavai csatában megsemmisítő vereség érte, úgy, hogy nemzeti álmaik megvalósítására többé már nem gondolhattak. Nagy Péter a poltavai ütközet előtt is kielégítette bosszúszomját, elfoglalta Mazeppa székhelyét, Baturynt s a lakosokat lemészároltatta. Mazeppát a kozák vezérkar színe előtt in effigie fölakasztották, majd ünnepies egyházi átkot mondtak ki rája, amelyet 15 éven keresztül a nagyböjt első vasárnapján egész Oroszországban megismételtek, illetöleg megújítottak.¹⁾

Ukrania orosz tartománnyá való süllyesztése most már akadálytalanul mehetett végbe. A hetmánság árnyékhatalomná süllyedt, a hetmán mellé az úgynevezett kisorosz kollégiumot rendelték, amely lassankint minden rendelkezési jogot magához ragadott. Ezután már Ukrianiát hivatalosan Kisoroszországnak, népét pedig kisorosznak nevezték el. Ukrania politikai ügyének vezetését a külügyminiszteriumtól a szenátus vette át, ami az ország közönséges tartománnyá való süllyesztését jelentette. A kozákságban rejlő erőt pedig Nagy Péter azzal tette tönkre, hogy az ukrán haderőt a szélrözsa minden irányában széjjelforgácsolta. Egyrészt a törökök ellen küldte, a masikat Perzsiára szabadította rá; 70,000 kozákot meg hadviselés ürügye alatt a Néva s a Volga partjára küldött, ahol a vitéz harcosok kezébe kard helyett a malterkanalat nyomták. A járványos betegségekben ezrével hullott kozákok csontjaival vetették meg úgyszólván a mai Szent-Pétervár alapjait. Mazeppa utódjának halálával a hetmáni méltóság is elvesztette a

¹⁾ Mazeppa barátai, akik vele a száműzetést is megosztották, azon voltak, hogy Ukrania függetlenségét idegen államok segítségével (maga Mazeppa Magyarországhoz is szívesen csatlakozott volna) vívják ki újból. Ezek közül Mazeppa utódjának, a Törökországban választott Orlyknak füstbe ment az akciója. Nagy Péter ugyan megígérte a magas portának, hogy Ukrania belügyeibe avatkozni nem fog, szavát azonban nem tartotta meg. Az ukrán emigránsok Európa országaiban széledtek széjjel s főleg Svédországban telepedtek le nagyobb számmal; Orlyk maga a francia hadseregbe lépett be utóbb, ahol, mint kiváló katonai talentum, hadtestparancsnok lett.

magja jelentőségét, sőt egyáltalában be sem töltötték többé. Az ideiglenesen *kinevezett* hetmánt, Polubotokot, csakhamar Petropavlovszk erősségébe dugták. Az utolsó hetmánt (Razumovszkij grófot) 1750-ben választották meg; de ez is csak Erzsébet cárnő különös személyes szimpátiájának köszönhető megválasztását.

Az ukrán függetlenség eszméje azonban még mindig nem aludt ki. Razumovszkij, Erzsébet cárnő protegáltja, értette annak módját, hogy II. Katalin cárnő kegyeibe is beférkőzzék, azután arra tört, hogy a maga személyében egy hetmándinasztiának legyen a megalapítója. Ám a kozákok vezetőiből e célra alakított bizottságnak teljes elutasításban volt része a cárnő részéről, sőt Katalin most már oly elhatározásra ragadtatta el magát, amely szerint „a hetmánság neve és kora eltűnjék a köztudatból”.

Az 1764-ik évben eltörtülték tehát definitive a hetmánságot, mint intézményt s az ukránság a világháború kitörésekor érte meg ennek a szomorú eseménynek 150 esztendő évfordulóját (1764—1914.).

Az ukrán autonómiának halvány árnyékakép egyideig fennállott még a zaporohi vagy Szics-kozákok szervezete, amely abban különbözött a többi kozákétól, hogy a Dnyeper alsó folyásában megerősített táboruk kormányzása legsajátosabb belügyük maradt. Ebbe az orosz hatóságok sem avatkoztak be mindezideig. Katalin cárnő nivelláló politikája csakhamar ennek is megadta a kegyelemdőfést. 1775-ben megrohanták táborukat és széjjelszórták, a parancsnokot pedig, Kalnisevszkijt, a szoloveki kolostorba internálták, ahol állandóan magánzárkában sínylődve 1801-ben kilehelte lelkét. A kozákokat részint a röghöz kötötték, részint meg előjogokkal felruházott, reguláris lovascsapatokat alkottak belőlük; voltak közöttük olyanok is, akik Törökországba vándorolva, a Duna torkolatánál táborot ütöttek. Magyarországon is kerestek közülük sokan menedéket, de ezek legnagyobbbrészt a XVIII. század végén visszatértek Oroszországba.

Az önálló Ukrániát megsemmisítő rendszabályokkal párhuzamosan haladt az ukrán népnek szociális intézkedésekkel való teljes megalázása. Az orosz kormány a legkörülmönfontabb módon játszotta ki a népet az ukrán közbirtokosság ellen, a „kisorosz kollégium” működésére meg annak a hangoztatásával ragasztották rá a szépség-tapaszt, hogy az a népet a „kis zsarnokok”-tól óvja meg. A kis zsarnokok alatt persze a kozákok előjáróit értették. Végül betetőzték az ördögi művet azzal, hogy a legrabszolgatartóbb formában életbeléptették a jobbágyság intézményét, amelynek még jóval enyhébb alakjától is Chmelnickij szabadította volt meg egykoron népét. Az ukrán nép nem nyugodott bele abba az áldatlan küzdelembe, amit az orosz kormány az Ukrania szabadságáért küzdök ellen folytatott. Mikor II. Katalin az 1767-ik évben a nagyorosz agitáció sikerében bizva, az általa egybehívott alkotmányhozó testületben az ukrán rendek óhajait kívánta hallani, (kilátásba helyezvén a helyzet javítását s a viszonyok megváltoztatását) a kiküldöttek rend- és rangkülönbség nélkül *egyértelműleg* jelentették azt ki, hogy a nemzetet az autonomia maradványainak föl nem függesztése magában véve még ki nem elégíti; a nemzet a teljes autonomia visszaállítását követeli abban a formában, amelyben azt a perejaszlávi szer-

ződés megállapította. A tiltakozás azonban már keveset használt, Ukrajna sorsa Oroszországban el volt döntve. Magát a kisorosz kollégiumot is föloszlatták 1782-ben, — ennek tagjai legalább felerészben ukránok voltak — s az országot a többi kormányzóság közé osztották be.

Az ukránok sorsa Lengyelországban.

Ukrajna egy része az 1667-iki és az 1680-iki felosztás után Lengyelországnak jutott. Oroszország azonban a maga telhetetlenségében ezt is meg akarta kaparintani. Már a XVII. században rendkívül érdeklődött a lengyelországi ukrán mozgalmak iránt, amelyek a Dnyeper tulsó partján is visszhangot keltettek. Oroszország műve volt az a Lengyelországgal kötött szerződés is, amelynek értelmében nyugati Ukrajna jó részét lakatlan pusztasággá változtatták. 1768-ban Katalin cárnő agent provokatorösködéssel iszonyú lázadást szított a lengyelhoni ukrán parasztság között, (hajdamak fölkelés!) hogy azt azután saját hadseregével fojtassa vérbe. A cárnő által kezdeményezett ország-felosztáskor a lengyel királyság ukrán vidékei Oroszországhoz csatoltattak. Csak egy kis terület részesült abban a szerencsében, hogy a liberális osztrák kormányzat alá került, aminek döntő kihatása lett aztán az ukránok további fejlődésére nézve.

Az ukrán kozákok.

Az 1904-ik esztendőben történt, hogy Björnstjerne Björnson levelet küldött a Rutén Revü kiadójának, amelyben arról kért fölvilágosítást, hogy a kozákokat (akik — szerinte — a kultúra szegényfoltját képezik) mily jogon merészeli az európai nyilvánosság előtt, mint nemzeti hőöket értékelni és beállítani. Björnson e kérdése azon a tévedésen alapult, amelynek, sajnos, jóformán a mai napig úgyszólván az egész világ rabja. Az ukrán kozákok története a XVI. századtól kezdve egyszerűen az ukrán népnek a története. Az; még pedig olyan mértékben, hogy a XVIII. század frói közönségesen csak ukrán-illetőleg kozák-nemzetről beszélnek. Igaz, hogy Kelet európa steppéin más nomádnépek is hoztak létre a kozákokéhoz hasonló organizációt, ámde egy se fejlődött ki azzá az államalkotó és nemzetfentartó intézménynyé, tehát egy sem emelkedett arra a magaslatra, mint az ukránoké. Az intézmény megsemmisítése után a nép a hódító önkényének lett kiszolgáltatva s a muszka ezenkívül még mindenféle nemzetiségű, portyázó rablókból, zsoldosokból privilegizált szabadcsapatot állított össze, amelynek a kozákok régi, becsületes nevét ajándékozta oda. Ebben a csapatban az ukrán nemzetiségűek száma elenyészően csekély volt, hiszen jórészük vagy kivándorolt, vagy pedig jobbágyi állapotba süllyedt vissza. Ukrán eredetűek legnagyobbbrészt csak a kubani kozákok, részben pedig a kaukázusiak (Terek) és a Don-mellékiek is; ezekkel szemben a kormány persze bizalmatlan (a kubani kozákok például az egykori ukrán kozákság nemzeti hagyományait ápolják tovább) s nem rendeli ki őket azokhoz az iszonytató vérfürdökhöz, amelyeket a *muszka kozákság* rendez Kiev vagy Jekaterinoszláv utcáin a védtelen

ukrán munkásnép és diákság ellenében. Hogy az ukránok ellenszenve az oroszország iránt mily nagyfokú, abból is kiviláglik, hogy a tereki kozákok közt — akik egy negyed részben ukrán nemzetiségűek — az ukránoknak külön településeik vannak, orosz kozákcsaládokkal soha házassági összeköttetésbe nem lépnek és így tovább. E hóhérfattyaknak a kozák névvel való megtévesztő elnevezése nem homályosíthatja el egy percig sem az ukránság előtt oly drága kozákság hírnevét, persze azokét az ukrán kozákokét, akikről a XVIII. század nagy, német történetírója, Engel, a „Geschichte der Ukraine“ c. munkájában azt írta, hogy vitézségben, lovagiaságban és becsületességben a máltaiak lovagrendjét is fölülmulják. Nem csodálható tehát, hogy egykor, mint keresett harcosok a porosz ezredeknek is díszére váltak, s mint kiválóan tanulékony fajta, a legmagasabb tisztii állásokat sorra elérték.

—yGy.

SEVCSENKÓ TARÁSZ:

A cseléd.

FORDITOTTA
VARGA BÁLINT.

I.

Egy vasárnap, jókor reggel,
— Kőd boríta síkot, mezőt, —
Sűrű ködben domboldalon
— Mint topolyág, lehajolva, —
Ifjú szép leányzó jött fel;
Keblen valamit szorongat
És a köddel így beszélget:

„Óh siralmas szomorú köd
— Jaj keserves bajos élet! —
Mért nem borítasz el engem;
Sík mező, mért el nem rejtesz,
Hűvös pára meg nem fojtasz,
Hogy szállhatnék sötét földbe;
Balsors, terhes bánatomtól
Életemtől meg nem fosztasz?
Vagy ne fojts meg, óh ködöcske,
Csak takarj el sűrűn, mélyen,
Hogy ne tudja, hogy ne lássa
Szégyenemet, róla senki
Ne suttogjon, ne beszéljen!

Nem voltam én ilyen árva:
Van énnekem apám, anyám;
Vannak nekem, óh ködöcske,
Odahaza jó testvérim;
Mégis, mégis *magzatocskám*,

*Kereszteletlen kis fiam,
Nem fog téged, óh jaj, senki
Apádról megkeresztelni!
Idegenek adnak nevet
S én tudni sem fogok róla
Hogyan hívnak, én gyermekem...
Pedig módos, gazdag voltam
És te leszel rongyos koldus!...
Ne átkozz meg, óh csak azt ne:
Imádkozva, térdepelve
Sírok, esdek érted folyvást
S lekönyörgők kincset, üdvöt
Magas mennynek országából.”*

Sírva titkon távozott
Bujdokolva sűrű ködben;
Halkan hulltak könnyei
S ajka özvegyről dalolt,
Ki fiait sötét éjen
Eltemette Duna-mélyen:

„Síkon sírhant domborúl,
Titkon oda járt az özvegy;
Oda eljárt, sétálgatott,
Mérgetes füvet keresgetett;
Mérgetes füvet nem talált,
Ide hozta két fiát
Bepólyálta selyemszélbe

S a Dunába úgy tevé le:
 „Csendes, csendes nagy Duna,
 Ringasd, ringasd gyermekem;
 És te, sárga lágy iszap,
 Takard be jól fiamat
 Mossad, mossad tagjait,
 Halkan hadd pihenjen itt!”

II.

Öreg ember, öreg asszony
 Kis tó mellett, majorságon
 Jó ideje elégedéltek:
 Együtt két öreg cseléd,
 A bajt együtt viselék.
 Juhot együtt legeltettek,
 Fölserdülvén, egybekeltek,
 Barmot, jószágot neveltek;
 Vettek kertet, majorságot,
 Malmot, külső gazdaságot,
 Még a méhes se hiányzott;
 De gyermek, aj, uram Isten,
 Mint egy fűszál, annyi sincsen.
 A kaszás a hátuk megett
 S ők oly gyöngék, oly öregek!
 Ki lesz immár gyamoluk,
 Segítségük inségükben,
 Ki sirassa, eltemesse,
 Nevök áldón emlegesse
 S a vagyonkát hű mátkával
 Élje isten áldásával;
 Hült porukon hálás szívvél
 Ki rebeg majd forró imát?
 Nincsen utód, sem unokák!
 Nehéz gyermeket nevelni
 Szegény ember kunyhájában;
 Még bajosabb megvénülni
 Magzat nélkül sírba dőlni
 Fényes, gazdag palotában;
 Elhagyni a sok jót, szépet
 S látni, hogy dül a *mienkben*
 —Dül, pazarol
 S még kicsúfoll! —
 Idegen, hálátlan népet!

III.

Egy vasárnap az öreg pár
 Eresz alatt üldögéle;
 Ünnepi fehér ing rajtok;
 Ragyogott a nap az égen;

Felhő sincsen, minden csöndes
 S nyájas, mint paradicsomban;
 Szívben aluszik a bánat,
 Mint vad erdő rejtekében.

Ily boldogság! Mit kívánsz még,
 Mért szomorúk az öregek?
 Talán nem rég balszerencse
 Ejté gyászba a kis házat;
 Vagy a régi, titkos bánat
 Újra megmozdult a szívben
 Megmozdult és lángra lobbant
 És a csöndes boldog édent
 Mérgező lángja fölperzselte?
 Nem is tudom, mi lelheti,
 Honnét e mély szomorúság,
 Tán istenhez kászolódnak
 És a terhes, hosszú útra
 Ki fogja be a lovakat? . . .

„Ki fog minket — szívem Eszti, —
 Ha meghalunk, eltemetni?”
 „Nem tudom!”

„Hajh, de biz én sem;
 Sokszor megfordult eszemben
 És mindig elszomorított:
 Magánosan vénültünk meg;
 Amit gyűjtünk, a kis vagyton
 Kié lesz már? . . .

Hallga, hallga!

Valami sír a kapuban,
 Mintha bizony *gyermek* volna!
 Fussunk hamar, hátha ott van
 A küszöbön! Nem megmondtam?”
 Felugornak,
 Oda futnak,
 Egyenesen a kapunak,
 Hallgatózva ott megállnak
 S uram Isten, mit találnak!
 Hát im az átjáró sarkán,
 A sövény felhágójánál
 Egy bepólyált kicsi gyermek;
 Nem is rongyban: szép ruhában,
 Vadonat új gúnya rajta;
 Édes anyja pólyálta őt
 S a szél ellen betakarta
 Meleg, puha nagy kendővel.
 Csodálkozik a két öreg
 S imádkozva térdre borúl.
 A kis angyal úgy meg sí-ri:

Nyújtogatja kacsócskáit,
Az aprókat . . . és elhallgat,
Nem nyög-bűg már, csak úgy
[piheg.

Úgy-e mondtam — szívem Eszti, —
Ime itten látod ezt ni?
Itt az áldás, a szerencse:
Nem vagyunk már magunk mink
[se]

Vedd föl hamar, pólyálgasd be;
Mily gyönyörű! — vidd el, vidd el
A felházba; de jól vigyázz,
Meg ne igézd a szemeddell!
Én meg a falut bejárom,
Futva komák után látok;
Csodálatos mennyi minden
Nem történik e világon:
Gyermekét átkozza a dús,
Elhajtja fiát a háztól;
A másik meg, ki gyertyát is
Bajjal szerez, verejtékkel,
Áldozatja szent adóját
Buzgón hordja az oltárra
Jóltevő szent képek elé
S keserves könyhullás között
Gyermek-áldásért könyörög:
Magzatnak még sem örvendhet,
Gyermek-áldás nincs a házon;
Csodálatos, mennyi minden
Nem történik e világon!

IV.

Hamarosan a komákból
Hármat-négyet felharangoz,
Fél-tucatot összecsődíti!
Van nagy öröm a konyhóban.
Még az este elnevezték,
Márkus névre keresztelték,
Lakomával ünnepelték,
Márk növekszik s a két öreg
Nem is tudja, hova tegye,
Hogy dajkálja, hogy szeresse
Hova legyen örömeiben!
Telik, múlik az esztendő,
Márk növekszik, serdül szépen;
Van reá gond, nagy vigyázat:
Fúvó széltől oltalmazták;

Kedvéért még a tehén is
Becsületben gyarapodott:
Van módja dús lakozásban.
Így a ház féltett galambja
Bőven úszik tejsz, vajban.

Im egyszer csak dús szemöldű
Fehér arcú ifjú leány
Állt ám be a kis házba
A boldogság tanyájába
És . . . cselédnek kínálkozik:
Elszegődni óhajtana.

„Mit szólsz rája szívem, párom?“
„Fogadjuk meg, én nem bánom:
Ággok vagyunk, betegesek,
Gyerek is van, lám, a háznál;
Serdül ugyan s már nem szopós,
De körötte éjjel-nappal
Forgolódni, sűrögni kell
Elkel itten a segítségl!“

„Úgy van, anyjuk: megvénhedtem
Kenyerem javát megettem
— Hála a jó teremőnek! —
Megrokkantam, fáradt vagyok.“

„Mit kérsz hát no, szegény leány,
Mennyi lesz a megsabott bér;
Hónapra . . ., vagy esztendőre . . .?“
„Mind egy nékem, amit adnak.“
„Nem úgy lányom, tudni kell azt:
Bér szabva, pénz olvasva jó;
Aki a pénzt nem olvassa,
Sohsem lesz néki, úgy mondják.
Vagy tudod, mit? Tán így jobb
[lesz:

Te sem ismersz, mink se téged,
Esztendőn át — hogy ha élünk, —
Körölnézed a ház táját;
Jól szemügyre veszünk mink is
S akkor alkuszunk a bérről;
Jó lesz, leányom?“ „Jól van,
[atyus!“

„Kerülj beljebb a szobába!“

Megegyeztek. A szegény lány
Oly mosolygó, olyan víg volt,
Mintha gazdag férjet fogott —

Vagy ha falut szerzett volna:
 Sűrög-forog a szobában,
 Udvaron s a jószág körül
 Reggel, este, korán, későn,
 Holdvilágnál s pitymalattkor;
 A kis gyermek fölött pedig,
 Mint az *anya*, úgy őrködik;
 Hétköznap és vasárnapon
 Mosogatja fejcskáját
 S minden isten-adta reggel
 Fehér ingbe öltözteti;
 Játszik véle, dalol néki,
 Kocsit készít örömére
 S ünnepen, ha dolog nincsen,
 Le sem teszi a karjáról.
 Csodálkoznak az öregek
 S hálát adnak istenőknek.
 A cseléd meg alig alszik:
 Minden este a szegény lány
 Gyötrelem közt, átkozódva
 Siratozza maga sorsát,
 Zokog, sí-rí keservesen.
 És ezt senki meg nem hallja,
 Meg nem látja, nem is sejti
 A parányi Márkon kívül;
 Ez szegényke ő sem tudja,
 Orcácskáját a szegény lány
 Könnyeivel mért fürösztí;
 Az apróság nem gyantítja,
 Mért e sűrű forró csókok?
 Ételt-italt félben hagyva
 Jó falatot önmagától
 Megvon, csak a féltett gyermek
 Semmiben szüket ne lásson.
 Meg ha mozdul, föl ha rebben
 Öreg, sötét késő éjjel
 — Az apróság nem tudja, mért, —
 A legkisebb gyöngé neszre
Anna legott talpon terem:
 Betakarja, ráimádkoz
 S elringatja édesdeden;
 Másik házból is meghallja,
 Ha lélezkik, hogy ha moccan.
 A kis Márkus korán reggel
 Felé nyújtja kacsócskáit
 És az ébren alvó dajkát
Mamá-jának mondogatja;
 Nő, növekszik, egyre serdül
 S még sem tudja, még sem sejti!

V.

Telnek, múlnak az esztendők,
 Sok víz lefoly a Dunában;
 Beköszönt a baj a házba
 Fájdalommal, siralommal:
Eszti nénit eltemették;
 Sírhantjáról *Trochim* apót
 Alig birták haza vinni.
 Dühét a baj kitombolván
 Elzúgott, elpihent aztán
 Komor liget sötét mélyén.
 Újra visszatért az áldás
 Nyájas arccal a tanyába.

Márk fölserdült, fuvarba jár
 S nem aluszik, éjjel sem hál
 Hívós összel bent a házban;
 Feleségről álmodozik:
 Mátka után kell nézni már!
 „Ugyan kit hát?” szól az öreg
 S tanakodik a *cseléddel*.
 Ez gazdagra, szépre áhít:
 Királylányt is megkéretne!
 „De legjobb lesz mégis — úgy
 [mond, —
 Megkérdezni magát *Márkust*.”
 „Jól van, lányom, megkérdezzük,
 Kézfogót is tartnak tüstént.”
 Megkérdezték, tudakolták
 S násznagyhívás lőn a vége.
 Elindultak, meg is tértek
 Násznagyok a jegykendőkkel
 S a kicserélt szent kenyérrrel.
 Subás szüzet, olyan szépet
 Szereztek meg a számára:
 Kis király is elvehetné
 S nem vallana vele szégyent.
 Szerencsefi az a legény!
 „Köszönöm a fáradságot!”
 — Mond az öreg, — „most pedig len
 Esküvőjük fényes napját
 Hadd tudja meg egész ország!
 Mindenkinek hírré adjuk,
 Falut, várost értesítsünk
 S meghívjuk a lakozásba.
 De ki lesz az *örömanya*?
 Szegény *Eszti*, ha most élne
 E szép napot nem érte meg!”
 S öreg szeme könnybe lábad.
 A cseléd meg a küszöbön

Ajtófélbe kapaszkodik:
Szinte lerogy fájdalmában!
Csendes éj száll a tanyára,
De a cseléd szobájából
Sóhajok és zokogás közt
Anya, anya . . . egyre hallik.

VI.

A leányhad egész héten
Gyúrta a sok kalács-tésztát;
Körülöttük a vén apó
Sűrög-forog s táncra perdül.
Tisztára söpri az udvart;
A kapuban elmenőket
Beszólítja a telekre,
Megbecsüli pálinkával
S vendégségbe hívogatja;
Úgy szaladgál, úgy meg lót-fut:
Bár lábai alig bírják,
Legény-módra térül-fordul.

Van nevetség, hancúrozás
Bent a házban s az udvaron
Szomszéd-lányok
Sütnek-főznek,
Söprögetnek,
Tisztára sikálnak mindent;
Teknőt, csebrete görgetnek ki
A tágas új kamarából;
De mind csupa idegen nép.
Hát a cseléd? Kíev felé
Zarándokol hosszú útra.
Váltig marasztá az öreg,
Márk meg épen sírva kérte:
Ó legyen első a lakzin,
Viselje az anya tisztét.
„Nem fiam, Márk, az nem lehet,
Hogy én öröm-anya legyek:
Módosak ők és gazdagok,¹⁾
Én meg szegény cseléd vagyok;
Ha azt tennők, egész világ
Kárhoztatást, gúnyt szórna rád!
Azért, Márkus, én elmegyek:
Az Úr áldása veletek;
Majd Kíevben a szenteket
Fölkeresem s visszatérek

¹⁾ T. i. a házasulandók szülei. ezért nem lehet a cseléd örömanya.

Házatokba: befogadtok?
Míg erőm tart,
Dolog miatt
Rám — tudom — nem panaszkodtok.”
Aztán Márkot megáldotta
S a küszöbön hogy kifordult,
Arcát a köny elfutotta.

Felvirradt a lakzi napja:
Csizma, papucs csak úgy rakja
A muzsika hangja mellett;
Asztalt, lócat ital ellep.
A cseléd meg úton biceg
S Kíev város felé siet.
Kíevbe ér, meg se pihen:
Egy asszonyhoz egyszerűen
Beszögödik vízfordónak,
Mert költsége nem futotta,
Hogy miséket szolgáltatson
Kegyelmes szent Borbálának.
Hordta a sok vizes vedret,
Míg egy kis pénzt összeszerzett;
Tüstént Márknak, az új férjnek,
— Feje, hogy meg ne fájdjalon, —
Szent Ivánnál szent sapkát vett
És gyűrűt a menyecskének
Kegyelmes szent Borbálától;
Minden szentnél, szent asszonynál
Imádságát elvégezvén
Haza felé útnak indul.

Megérkezik; a kapuban
Fogadta Márk s felesége,
Bevezették a szobába.
Asztalfőhöz tessékelték,
Főfő helyre felültették,
Megittatták, megettették,
Útja felől kérdeztették;
Végre Kati, a menyecske,
Puha ágyba lefektette.

„Mért szeretnek ők úgy engem
S tartanak oly tiszteletben?
Óh, kegyelmes, jó Istenem,
Talán már megtudták volna,
Megneszelték, reájöttek?
Nem lehet az, nem, sohasem:
Jó szívűek!” És a cseléd
Zokog. sí-rf keservesen.

VII.

Három izben a víz színe
 Jéggé fagyott, el is olvadt;
 Három izben járt a cseléd
 Zarándokul nagy Kievben.
 A menyecske a kapuig
 — Mint az anyját — kikísérte,
 Söt negyedszer — a szegénnyel —
 Ki a dombig elment véle
 S könyörgött a jó istennek,
 Hogy mielőbb hozza vissza,
 Mert nélküle a kis tanya
 Oly szomorú, mint ha anya
 Távoznék el messze földre.

Boldogasszony napja után
 A legelső vasárnapon
 Fehér ingben Trochim apó
 Eresz alatt üldögéle;
 Körülötte a kutyával
 Játszott fiú-unokája;
 A leány meg — mint a vendég, —
 Ünneplő szép ruhájában
 Hozzá járult, beköszöntött.
 Jót kacagott rajt az öreg
 És fogadta unokáját,
 Mint szokás egy kis menyecskét.¹⁾
 „Hát a lepényt hol hagyta el?
 Tán valaki az erdőben
 Elvéve; vagy elfeledted;
 Avagy tán nem is sütöttél?
 Szégyeld, ilyen-olyan adtal!”²⁾

De ni, ki jár a kapuban?
 A cseléd! . . . Az apó rohan
 Unokástól . . . elfogadni.
 Kérdi Anna: „Márk itthon van?”
 „Még bizony nincs”, szól az öreg,
 „A fuvarból nem jöve meg.”
 „Hajh, pedig de törekedtem!
 Gyöngé vagyok; idegenben
 Nagyon nehéz a meghalás;
 Csak még egyszer láthatnám meg!
 — Egész testem olyan beteg, —
 Rám férne a vígasztalás . . .”

¹⁾ Nagypapa és unoka vendéglátást játszanak.

²⁾ Ha leány vagy menyecske jön látogatóba (rokon) öreg bácsihoz, azokas szerint lepényt kell vinnie ajándékkul.

Azzal a kis leánykának
 Keresztekét, arany krajcárt
 Szed elő a batyujából,
 Apró, piros szent képeket
 És három sor üveg klárist;
 Kis fiúnak kis madarat,
 Kardot, puskát, apró lovat;
 Kati meg szent Borbálától
 A negyedik gyűrűt kapja.
 Az apóé három gyertya
 Szent viaszból; csupán Márknak
 És magának nem hoz semmit,
 Mert a pénze nem volt elég,
 Ereje sem, hogy keressen.
 Fél zsemléje még megmaradt
 Az útközben: azt is kapja
 S közöttük elosztogatja.

VIII.

Befordultak; ott bent Kata
 Lábait megmosogatta
 S megkínálta jó ebédvel:
 Se nem evett, se nem ivott
 Biz az szegény, hanem legott
 Kérdé: mikor lesz vasárnap?
 „Holnap után, harmad napra.”
 „Mert akkor szent Mikuláshoz
 „Szent fohász”-t kell intéztetni.
 Márkus késik . . . tán az úton
 Baj, betegség érte utól?
 — Nagy veszélytől isten óvjon!”
 S megtört két öreg szeméből
 Sűrű cseppek hullnak alá.
 Az asztaltól, hogy fölkele,
 A padló is forgott vele,
 Gyöngé térde meg-meghibbant.
 „Nem az vagyok, aki voltam:
 Elrenyhültem, ellustultam;
 Koporsóban mindkét lábam;
 Készen vagyok; hejh, de nehéz
 Halni idegen szobában!

Oda van a szegény asszony!
 Meggyóntatták, áldoztatták
 Szent kenettel is megkenték,
 De már az sem segít rajta.
 A ház körül a jó öreg
 Mint az elvert, úgy ténfereg.
 A betegről a jó Kati

Kisírt szemét le nem veszi:
Éjjel-nappal
Szorgos gonddal
Ápolgatja, étetgeti.
A kéményre halál-madár
Minden éjjel üvölni jár.
Alig leheg
Már a beteg;
Szünetlenül minden percben
Tudakolja: „Kati lelkem,
Még sem jön Márk? Óh, ha tudom,
Hogy még egyszer megláthatom,
Várok, várok s nem halok meg.”

IX.

A fuvarral Márk oda jár:
Lassan léptet, danolgatva;
Ökreit is pihenteti,
Megitatja, legelteti,
Mint akire senki se vár.
Van szekerén sok ajándék:
Katinak hoz drága posztót,
Az apónak selymes övet
Láng-veressel kivarrottat;
A cselédnek, fejdíszéhez,
Arannyal tört új szövetet
S piros belül, aba-szélű
Tartós, meleg nyakbavalót.
Gyermekeknek cipőt hozott,
Fügét, szöllőt, jó falatot
S mindnyájok nagy örömére
— Három-vedres átalaggal —
Isztambulból piros ó-bort,
Friss halikrát Dón vizéből;
Mindent viszen és nem sejtí
Mi történik hajlékukban,
Hogyan várnak ottan rája!

Márk mendégél vidám kedvben
S megérkezik. — Hála Isten! —
Kapu két szárnyát kitarja
S hálát rebeg Istenének.
„Nosza tüstént, Kati lányom,
Siess hamar, üdvözöljed;
Itthon van már, fuss szaporán
S vezesd mindjárt a szobába!
Hála neked, Jézus Krisztus,

Hogy behagyta várni mégis!”
S az elalélt, nehéz beteg
Halkan „Miatyánk”-ot rebeg.
Ökröket apó kifogja,
Járomszöget helyre dugja
— Fejük vésett! — Addig Kati
Márkust körülnézegeti.
„Lelkem, Kati, hol van Anna?
Oly búban vagyok miatta;
Tán meg is halt?”

„Még nem, szegény,
Hanem nagyon gyöngén van már,
Siess hamar, térj be hozzá;
Úgy elalélt szegény asszony;
Alig győz már várni téged!”

Belép Márkus, szépen köszön,
Körültekint a küszöbön
S a betegtől visszadöbben;
Ez suttozja: „Hála Isten!
Jer közelebb, ne félj tőlem,
Te meg, Kati, fordulj egyet:
Valamit kell Márkusomtól
Tudakoznom, megkérdezniem.

Kimegy Kati a szobából,
Márk a betegágyhoz járul,
Oda ajlik a fejéhez:
„Nézz meg Márkus, nézz meg
[lelkem:
Úgy-e szörnyen oda lettem?
... Nem vagyok én Anna, cseléd,
Hanem ...” — s elgyöngül a be-
[széd, —

Márk elámul, csodálkozik,
A beteget költögeti;
Amaz szemét föl-fölveti
S oly édesen tekint rája;
Szemeiből könny-patak hull.
„Bocsáss meg, óh megszenvedtem:
Egész éltem idegenben . . . ;
A fiúnak bocsánatát
Anyá kéri: én, az anyád!”
Szava elhal; Márk elámul;
Talpa alatt inog a föld;
Oda rohan szülőjéhez,
Ki elaludt mindörökre.

Osteuropäische Zukunft.

Ukrániának azt a nagy jelentőségét, amellyel gazdasági tekintetben Nyugateurópára nézve bír, a németek hamarosan észrevették. Siettek is a maguk érdekeinek jövődöbeli biztosításával és még a múlt évben megalapították a *Freie Ukraina* egyesületet Münchenben. A német szellemi és pénzvilág csupa színe-javától alapított egyesület a mozgalom irányítására, valamint népszerűsítésére azonnal lapot is indított. Ennek kezdetben tisztán csak ukrán irányzata lett volna, később azonban, közvetlen a megindulás előtt, belekapcsolták balkáni érdekeltségeiknek szárait is. Így született meg az *Osteuropäische Zukunft* Dr. Falk Schupp professzor szerkesztésében és Lehmann kiadásában. E félhavi folyóirat immár félesztendei működése alatt a Balkánra és Ukrániára vonatkozólag igen értékes cikkeknek egész sorozatát hozta. Ezekből az ukrán vonatkozásúakat könnyebb áttekintés kedvéért a következő csoportokra osztottuk:

I. *Az ukrán kérdés és politika.* — II. *Közgazdaság, statisztika.* — III. *Földrajz, néprajz.* — IV. *A világháborúval kapcsolatos események; történelem.* — V. *Apró közlemények, egyesületi hírek.* A zárójelben levő számok a lapszámot jelzik.

I.

Az ukrán kérdés és politika.

Prof. J. Haller: Das ukrainische Problem (1). Dr. E. Lewizky: Die Ukraine in internationaler Auffassung (1). Prof. Dr. J. Haller: Das Ende der russischen Übermacht (2). D. Trietsch: Die politische Bedeutung der Ukraine (2). Geheimrat M. von Gruber: Die Lostrennung der Fremdvölker von Russland (4). R. Schulze: Osteuropäische Morgenröte (4). K. Freiherr von Gelbsattel, General der Kav.: Die Bedeutung der Ukraine für Deutschlands Zukunft (7). Skoropyss v. Joltuchowskyj: Die selbständige Ukraine 1791 ein Traum, 1854 eine politische Utopie, 1888 ein dringendes Bedürfnis (8—9). O. Linden: Die Ukraine und der zukünftige Donaustaatenbund (10).

II.

Közgazdaság, statisztika.

Otto Kessler: Die wirtschaftliche Bedeutung der Ukraine (1—2). Ukrainische Salzindustrie (1). Prof. F. Frech: Die Mineralschätze der Ukraine (5—8). E. Schmid: Das wirtschaftliche Zentrum der deutschen Bauernschaft in Russland (5—7, 9—10, 12). Dr. E. Lewizky: Weltwirtschaftspolitik der Zentralmächte und der Krieg (5). Prof. F. Frech: Das Erdöl der Ukraine (9). Prof. F. Frech: Die Donauwasserstrasse und die Ukraine (10). Dr. F. Schupp: Russlands Versuch, Nordpersien mit deutschbaltischen und ukrainischen Kräften koloniasatorisch zu erobern (10).

III.

Földrajz, néprajz.

K. A. Fischer: Die Deutschen in der Ukraine (1—2). Dr. F. Schupp: Das Cholmerland (3—4). Dr. E. Lewizky: Der östliche Kriegsschauplatz und die osteuropäischen Völkerschaften (9, 11). Dr. Th. Arldt: Die Ausbreitung der Slawen (9).

IV.

A világháborúval kapcsolatos események; történelem.

Dr. E. *Lewizky*: Ukrainische Legionäre (2). N. *Geluch*: Die Russen als Befreier (2). O. *Kessler*: Die deutschen Verfolgungen in der Ukraine (2). Prof. P. *Cremer*: Die Ukraine zur Zeit Maseppas (8).

V.

Apró közlemények, egyesületi hírek.

Aus den Vereinen („Ukraine“) (1). Die Flüchtlingsnot in der Ukraine (1). Ein Protest der Litauer und Ukrainer (1). Über Baltenland und Ukraine (2). Die Ukrainer im öffentlichen Dienste in den besetzten Gebieten (2). Die Begründung einer ukrainischen Universität (2). Die ukrainische Kongress in Amerika (2). Gründung einer madjarischen Zeitschrift für ukrainische Angelegenheiten (2). Eine ukrainische Kundgebung vor 50 Jahren (2). Kundgebung der befreiten Ukrainer Wolhyniens (3). Ukránia (4). Ukrainische Volksstickerei (4). Die Zukunft des deutschen Grundbesitzes in Russland (5). Der Vatikan und die Ukrainer (5). Die Anstreitung der deutschen Bauern in Russland (3). Der Münchner Abend der „Ukraine“ (5). Brief an die „Osteuropäische Zukunft“ zu Berlin aus Wlodymyr Wolynskyj (6). Stundismus in der Ukraine (6). Die Eisenproduktion in der Ukraine (6). Ukrainische Aufklärungsarbeit in Lübeck (6). Zur Lage in der Ukraine (7). Russische Eisenbahnpläne (7). Ein österreichisches Institut für Osteuropa und Orientforschung (7). Vortragsabend der „Ukraine“ (7). Osteuropäische Probleme (8). Ukraine in weltpolitischer Bedeutung (Vortragsabend) (8). Russland und die Unüberwindlichkeit der wirtschaftlichen Kraft Deutschlands (9). Über die Ukraine als Deutschlands Brücke zum Morgenland (Vortragsabend) (9). Ein Notschrei aus Russland (10). Ukrainer und Baron Burian (10). Ukrainische parlamentarische Vertretung in Österreich (10). Vortragsabende des Verbandes deutscher Förderer der ukrainischen Freiheitsbestrebungen „Ukraine“ in Wiesbaden und in Köln (11). Hamerling als politischer Seher (11). Ukrainevortrag in Düsseldorf (12).

Sevcsenkónak mult számunkban Zempléni Árpád művészi fordításában megjelent *Kaukázus* c. költeményét néhány értelemzavaró sajtóhiba csúfította el. Ezeket az alábbiakban igazítjuk helyre:

177. oldal, 2. versszakasz, 5. sora: Vérhullajtással, könnyhullással.

178. oldal, 2. szakasz, 16. sora: Forróan égő könytavába.

178. oldal, 3. versszakasz, 2. sora: Jég- és hókoronások!

179. oldal, 3. versszakasz, 10. sora: Szoktunk. De ezt megróni vétek.

180. oldal, 1. versszakasz, 6. sora: Kell a jobbágy bőre.

180. oldal, 3. versszakasz, 7. sora: S áldoznak aztán *Teneked*.

180. oldal, 5. versszakasz, 1. sora: S te is elmentél, hű barátom, *innet*.

Folyóiratunk az oroszoktól célzatosan kisorozoknak nevezett harminc milliónyi ukrán nemzet és a magyarság kulturális és gazdasági kapcsolatainak ismertetését tűzte ki céljául. E nép elnyomott voltában azt reméli mostan, hogy a háború befejezése után a magyar államiság súlyos szava hozzásegíti őt legalább nyelvi és lelkiismereti szabadságához s ezért a magyarság rokonszenvét kéri. E kettős érdektalálkozás adott alkalmat az *Ukránia* megindítására, amely a magyar-ukrán kölcsönös érdekeknek kíván szószólója lenni.

Az első szám tartalma: Programm. S. H.: Az „ukrán” név. *Vodicska Imre*: Az új ország. *Dr. Sztripszky Hiador* és *Dr. Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról, XII. századbéli hősköltemény. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok. *Frankó Iván*: A veres zsidó fiú története. A németek *Freie Ukraina* egyesülete.

A második szám tartalma: *Dr. Csehelszky Longin*: Mi köze a magyarnak az ukránhoz? *Vodicska Imre*: Ukrania és Róma. *Dr. M. J.*: Az orosz és ukrán nyelv. *Dr. Sztripszky H.* és *Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (II.). *Dr. Sztripszky Hiador*: Az ukránok fajisága. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (II.). *V. J.*: Az ukrán légionisták.

A harmadik és negyedik szám tartalma: *Szerkesztő*: Magunkról — és egyebekről. *Dr. Czirbusz Géza*: Oroszkö. *Dr. Fodor Ferenc*: Ukrania földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya. *Dr. Ajtay József*: Ukrania közgazdasági jelentősége a központi hatalmakra, illetve a magyar birodalomra nézve. *Sevcsenkó Tárász* (arcképpel). *Varga—Sztripszky*: Sevcsenkó Tárász két verse. *Sztripszky—Varga*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (III.). *Sztefanik B.*: Az aláírás. Elbeszélés. (Fordította Sz. H.). *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Fordította *Vodicska Imre.*) (I.). *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (III.).

Az ötödik és hatodik szám tartalma: Magyarok és ukránok fegyverbarátsága. *Vodicska Imre*: Az ukránok vallási uniója és a zsidóság. A görög kath. ukránok üldözése Cholm vidékén. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (IV.). *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Ford. *Vodicska Imre.*) (II.). yGy.: Az ukrán történelem átnézete. *Dr. Fodor Ferenc*: Ukrania földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya. *Dr. Ohonovszkyj Emil*: Az orosz és ukrán nyelv viszonya. *Sztripszky—Varga*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (IV.). *Rudánszky István*: Szállj el szellől Irodalom. Az ukrán sajtó 1916-ban.

A hetedik és nyolcadik szám tartalma: Sz.: Az ukrán politika realitása és a magyarság. *Dr. Márki Sándor*: Magyar adatok Mazeppáról (I.). *Kölonie Béla*: Magyarország érdekei és a független Ukrania. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (V.—VI.). *Dr. Fodor Ferenc*: Az önálló Ukrania. *Varga—Sztripszky*: Sevcsenkó; Kvitkához. *Sztripszky*: Petőfi és Sevcsenkó.

A kilencedik és tizedik szám tartalma: † Frankó Iván. *Dr. Márki Sándor*: Magyar adatok Mazeppáról (II.). *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (VII.). *Dr. Fodor Ferenc*: Az önálló Ukrania (II.). *Nemes Boberskyj Iván*: Az ukrán légiónál. *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Fordította *Vodicska Imre.*)

A tizenegyedik és tizenkettedik szám tartalma: *Sevcsenkó Tárász*: Kaukázus. (Fordította: *Zempléni Árpád.*) *Dr. Márki Sándor*: Magyar adatok Mazeppáról. (III.). *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (VIII.). *Frankó Iván*: Az én szecskavágóm története (Fordította *Dr. Sztripszky Hiador.*) *Dmitro Vitovszkyj*: Valamikor réges-régen . . .

A folyóirat szerkesztőségének címe: *Budapest, Lógodi-utca 5.*, előfizetési ára pedig 16 korona.

Frankó Ivánnak rendkívül érdekes, 54 lapra terjedő novellája az UKRÁN KÖNYVTÁR 1. számaként, ugyszintén az ÉNEK IHOR HADAIRÓL c. 1187. évi ukrán népeposz is annak 2. számaként egészen megjelent. Egy-egy szám ára 40 fillér.